

Norske arkitekters landsforbund

NAL Norske arkitekters landsforbund
Josefinesgate 34, 0351 Oslo
nal@arkitektur.no

Klima og miljødepartementet
v/ Kulturmiljøutvalget ref. 25/1428

14. august 2025

Høringsinnspill – arkitekturfaglig perspektiv på NOU 2025: 3 Ny kulturmiljølov

Viser til Høringsbrev av 04.04.2025 og takker for muligheten til å komme med innspill.

Bakgrunn

I dagens kulturminnelov § 2 (fjerde avsnitt) heter det: «Etter denne lov er det kulturhistorisk eller **arkitektonisk verdifulle** kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes.» Dette uttrykket presiserer arkitektur i verdier som skal vernes. I det foreslåtte nye lovforslaget ser man en omstrukturering: begrepet “arkitektonisk verdifulle” fjernes og erstattes av en mer overordnet formulering knyttet til “kulturhistorisk verdi”.

Oppsummering av arkitekturfaglig anbefaling

Vi anbefaler at **«arkitektonisk verdi» beholdes som et eksplisitt kriterium for vern**, som tillegg til «kulturhistorisk verdi». Dette bør være tydelig forankret i § 2, og arkitekturfaglige vurderinger må innlemmes i bestemmelsene om fredning (§ 15, § 24), samtykke ved riving (§ 44), felles vern (§ 6) og medvirkning/innsyn (§ 9, § 13, § 14). I tillegg bør kulturmiljøloven ses i nær sammenheng med plan- og bygningsloven (§§ 11-8, 11-9, 29-1, 29-2) for å sikre at arkitektur som fagområde og kulturuttrykk forblir eksplisitt nevnt og får en likeverdig plass i vernet gjennom begge lovverk.

Den nye nasjonale arkitekturstrategien «Rom for Kvalitet» peker på arkitektur som kulturuttrykk og betydningen av å bygge varig. Å fjerne konkrete formuleringer om arkitektur fra Kulturminneloven kan svekke strategien. Statlige strategier og lovverk bør sees i sammenheng.

Oppsummeringen nedenfor viser hovedpunktene i vårt innspill, med tilhørende paragrafer og anbefalinger:

Hovedpunkt	Paragrafer	Hovedanbefaling
Arkitekturens plass i lovverket	§ 2	Behold «arkitektonisk verdi» som eget kriterium
Forenklet fredning og automatisk vern	§ 15, § 24	Sikre arkitekturfaglige vurderinger i alle nivåer av vern
Samtykke ved riving	§ 44	Utvid ordningen til også å omfatte nyere arkitektur
Helhetlig kulturmiljøforvaltning	§ 6	Tydeliggjør arkitektur som likeverdig fagområde
Synlighet og medvirkning	§ 9, § 13, § 14	Åpen dokumentasjon og tydeliggjøring av arkitekturens rolle
Samspill med plan- og bygningsloven	§§ 29-1, 29-2, 11-8, 11-9 PBL	Sikre eksplisitt omtale av arkitektur og tydelig samordning mellom lovene

Utdyping av punktene over:

1. Arkitekturens plass i lovverket (§ 2)

a) Lovens ordlyd og statusendring

Dagens kulturminnelov § 2 omtaler både «kulturhistorisk» og «arkitektonisk verdifulle» kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for vern. I forslaget til ny lovtekst er «arkitektonisk verdifulle» fjernet som selvstendig kategori, og alt underlegges en bred formulering om «kulturhistorisk verdi». Denne endringen kan redusere arkitekturens tydelighet og status som eget vernegrunnlag, og dermed svekke forståelsen av arkitektur som en integrert, men også selvstendig, del av kulturmiljøet.

b) Risiko for arkitektonisk verdifulle bygninger fra nyere tid

Villa Busk, Arnstein Arnebergs villaer og Operaen er eksempler på ikoniske byggverk fra det 20. og 21. århundre som har fått oppmerksomhet og vern nettopp på bakgrunn av sin arkitektoniske verdi. De er ikke automatisk fredet etter dagens lov, men har kunnet få vern nettopp fordi «arkitektonisk verdi» har vært et eksplisitt kriterium. Universitetsbiblioteket på Blindern og boligprosjektet Marienlyst park er eksempler på fredningsverdig nyere tids arkitektur som ikke inngår i typisk kulturmiljø, men som likevel har høy arkitektonisk kvalitet og betydning i norsk arkitekturhistorie.

Under den foreslåtte lovteksten vil slike bygg måtte vurderes utelukkende etter et generelt «kulturhistorisk verdi»-kriterium. Uten en tydelig presisering av arkitektonisk særpreg som selvstendig vernegrunnlag, er det en reell risiko for at byggverk fra moderne tid – inkludert sentrale eksempler som disse – ikke vil oppnå vern. Dette vil svekke vernet av viktige uttrykk for norsk arkitekturhistorie fra det 20. og 21. århundre.

c) Konsekvenser for fremtidig vernepraksis

Arkitektur fra nyere tid anerkjennes ofte først som verneverdig etter at den har stått i flere tiår. Dersom lovverket ikke fremhever arkitektonisk verdi som eget kriterium, kan viktige deler av norsk arkitekturhistorie – særlig fra etterkrigstiden og fremover – gå tapt før de rekker å bli vernet. Dette gjelder både enkeltstående bygg med høy arkitektonisk kvalitet og helhetlige bygningsmiljøer som representerer særegne arkitektoniske epoker. En presisering i lovteksten vil være avgjørende for å sikre at fremtidig vernepraksis omfatter både eldre og nyere arkitektur.

Arkitektenes rolle må også kunne inngå som vurderingsgrunnlag ved fredning. Dette kan for eksempel gjelde arbeider av Norges første kvinnelige arkitekter, gjenreisningsarkitektene i Finnmark, eller andre som har satt tydelige spor i norsk bygningshistorie. Å bevare slike verk er avgjørende både for å ivareta arkitekturhistorien og for å synliggjøre viktige samfunns- og kulturhistoriske bidrag.

2. Forenklet fredning og automatisk vern – muligheter og begrensninger (§ 15, § 24)

Forslaget åpner for utvidet bruk av automatisk fredning (jf. § 15) og forenklet fredning (jf. § 24), der fylkeskommunen eller Sametinget kan vedta fredning av kulturmiljøer med høy kulturhistorisk verdi. Dette kan gi større fleksibilitet, men innebærer også risiko for ujevn praksis. Arkitekturfaglige vurderinger må innlemmes i både nasjonale og lokale prosesser for å sikre at arkitektonisk kvalitet blir prioritert.

3. Samtykke ved riving eller vesentlig endring (§ 44)

Ny lov foreslår å erstatte dagens meldeplikt for bygninger før 1850 (og før 1945 i Nord-Troms og Finnmark) med et samtykkekrav fra kulturmiljømyndigheten før riving eller vesentlig endring (jf. § 44). Ordningen kan styrke vernet av eldre bygninger, men bør også vurderes utvidet til å omfatte nyere arkitektur av høy kvalitet. Uten en slik presisering risikerer vi at viktige arkitektoniske verk går tapt uten grundig vurdering.

4. Arkitektur i helhetlig kulturmiljøforvaltning (§ 6)

Lovutkastet samler hjemlene for vern av arkitektur, landskap og kulturmiljø under felles bestemmelser (jf. § 6). Dette kan gi bedre oversikt, men det er fare for at arkitektur mister synlighet og prioritet som eget fagområde. Det bør derfor tydeliggjøres at arkitektur er en likeverdig del av kulturmiljøforvaltningen – både som selvstendig uttrykk og som del av helhetlige miljøer.

5. Synlighet, dokumentasjon og demokratisk forvaltning (§ 9, § 13, § 14)

For å sikre forståelse og oppslutning om vern av arkitektur, bør loven legge vekt på åpenhet i saksbehandling og tydelig formidling av arkitekturfaglige vurderinger. Offentlig dokumentasjon av hvorfor og hvordan arkitektur vurderes vil styrke tilliten til forvaltningen og bidra til bredere samfunnsengasjement.

- Medvirkning (§ 13): Rett for berørte parter og organisasjoner til å uttale seg og klage må også gjelde saker der arkitektur er sentralt tema.
- Rettigheter for urfolk og nasjonale minoriteter (§ 14): Vurderingene bør inkludere arkitekturens rolle i å ivareta og utvikle kultur, språk og samfunnsliv.
- Føre-var-prinsippet (§ 9): Dersom kunnskapsgrunnlaget er svakt, bør avgjørelser tas på en måte som minimerer skade på arkitektoniske verdier.

6. Samspill med plan- og bygningsloven – styrking av arkitekturens plass (§§ 29-1, 29-2, 11-8, 11-9 PBL)

Den nye kulturmiljøloven må ses i sammenheng med plan- og bygningsloven (PBL), som gir hjemler for å ivareta arkitektoniske og kulturhistoriske kvaliteter. PBL § 29-1 og § 29-2 stiller krav til visuelle kvaliteter og arkitektonisk utforming, og åpner for avslag når verdier ikke ivaretas. Utvalget foreslår å tydeliggjøre avslagsadgangen og endre «historiske» til «kulturhistoriske» for å koble sterkere til den nye loven.

Samtidig fjernes ordet «arkitektonisk» i kulturmiljølovens § 2, med henvisning til at det dekkes av «kulturhistorisk». Dette er et skjønnsspørsmål, og uten eksplisitt lovtekst er det ingen garanti for at fremtidig praksis vektlegger arkitektur like sterkt. Lovteknisk synlighet er derfor avgjørende for å gi arkitektur en likeverdig plass i vernet.

Utvidelser i PBLs hjemler for omsynssoner (§ 11-8), bevaringsbestemmelser og riveforbud (§ 11-9) samt tiltak mot spekulativt forfall kan styrke arkitekturvernet – men bare dersom arkitektur er eksplisitt nevnt i begge lovverk. Uten en slik samordning mellom lovene vil fjerningen av «arkitektonisk verdi» i kulturmiljølovens § 2 kunne få utilsiktede konsekvenser for hvordan PBL praktiseres i fremtidige byggesaker.

Med vennlig hilsen

Norske Arkitekters Landsforbund

Oslo 14.08.2025

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Kai Reaver', with a stylized, flowing script.

Kai Reaver
Fagsjef, Norske arkitekters landsforbund

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Rannveig Hägg Berge', with a stylized, flowing script.

Rannveig Hägg Berge
Fagrådgiver i Norske arkitekters landsforbund